

ДЕЯКІ АСПЕКТИ НОРМАТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ**SOME ASPECTS OF REGULATORY REGULATION OF FORENSIC EXAMINATION IN UKRAINE AND COUNTRIES OF THE EUROPEAN UNION**

Бакай Н.Є., студентка III курсу міжнародно-правового факультету
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Бабаєва О.В., к.ю.н., доцентка,
доцентка кафедри кримінального процесу
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена дослідженню питання здійснення судово-експертної діяльності в Україні та країнах Європейського Союзу. Особливу увагу дослідження було приділено питанню адаптації законодавчих актів України, які регулюють судово-експертну діяльність, до європейських стандартів та підкреслено важливість таких змін на шляху до успішної євроінтеграції. На підставі аналізу нормативно-правових актів національного законодавства та актуальних досліджень вчених було виявлено нагальні проблеми реалізації належної судово-експертної діяльності. Проаналізовані міжнародні договори, які відіграють провідну роль у діяльності судових експертів та експертних установ. У статті було визначено основні завдання Експертних служб та принципові особливості залучення експертів до виконання судово-експертного висновку в Україні та країнах Європейського Союзу. У результаті дослідження було визначено юридичні підстави набуття права на здійснення судово-експертної діяльності фахівцями, акцентовано увагу на важливості ролі, яку відіграє спеціаліст при здійсненні справедливої судової справи, а також було визначено, якими чинниками обумовлена наявна необхідність обміну досвідом між спеціалістами різних країн в окремих галузях судової експертизи. Після аналізу актуальності даних питань, було визначено, що наразі існує гостра необхідність у зміні підходу до організації судово-експертної діяльності. У статті системно проаналізовано чинне законодавство України, досліджено окремі етапи розвитку судово-експертної діяльності та особливості залучення іноземних експертів, а також підкреслена проблема можливості реалізації права учасниками процесу ініціювати проведення альтернативних криміналістичних судових експертиз. За результатами аналізу чинного законодавства країн Європейського Союзу та України, було окреслено відмінності між фундаментальними принципами, на яких ґрунтується право експерта на можливість здійснення судово-експертної діяльності. На основі викладеного матеріалу зроблено висновок, що на шляху до адаптації українського законодавства до стандартів Європейського Союзу, увагу законодавця необхідно зосередити на таких особливостях: перегляд належності застосування підходу відомчої підпорядкованості, забезпечення принципу змагальності експертів, реалізації можливості залучення різними сторонами процесу експертів і перегляду ставлення до інституту приватної експертизи на прикладі країн Європейського Союзу.

У 2022 році розпочався новий етап у відносинах Києва та Брюсселя – Україна отримала статус кандидата на вступ до Європейського Союзу, який матеріалізував перспективи приєднання нашої держави до євроспільноти. Тож Україна продовжує свій шлях вдосконалення та адаптації правового простору до європейських стандартів, який було започатковано ще за часів Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами. На порядку денному перед законодавцем постало питання інтеграції у галузі судово-експертної діяльності. Адаптація до європейських стандартів у судово-експертній діяльності мотивується й наявним рівнем міжнародних кримінальних злочинів, успішне розслідування яких, потребує всебічного розвитку та удосконалення ефективності у судово-експертній діяльності.

Ключові слова: судово-експертна діяльність, судова експертиза, експерт, Європейський Союз, кримінальне провадження, європейські стандарти.

The article is devoted to the study of the issue of forensic expert activity in Ukraine and the countries of the European Union. Special attention of the research was paid to the issue of adaptation of the legislative acts of Ukraine, which regulate forensic expert activity, to European standards, and the importance of such changes on the way to successful European integration was emphasized. On the basis of the analysis of normative legal acts of the national legislation and current researches of scientists, urgent problems of the implementation of proper forensic expert activity were revealed. International treaties that play a leading role in the activities of judicial experts and expert institutions are analyzed. The article defined the main tasks of the Expert Services and the fundamental features of the involvement of experts in the execution of a forensic expert opinion in Ukraine and the countries of the European Union. As a result of the study, the legal grounds for the acquisition of the right to carry out forensic expert activities by specialists were determined, attention was focused on the importance of the role played by a specialist in the implementation of a fair judicial procedure, and it was also determined what factors determine the existing need for the exchange of experience between specialists of different countries in individual branches of forensic examination. After analyzing the relevance of these issues, it was determined that currently there is an urgent need to change the approach to the organization of forensic expert activity. The article systematically analyzes the current legislation of Ukraine, examines individual stages of the development of forensic expert activity and features of the involvement of foreign experts, as well as emphasizes the problem of the possibility of exercising the right of the participants in the process to initiate the conduct of alternative forensic examinations. According to the results of the analysis of the current legislation of the countries of the European Union and Ukraine, the differences between the fundamental principles on which the expert's right to the possibility of conducting forensic expert activity is based were outlined. On the basis of the presented material, it was concluded that on the way to the adaptation of Ukrainian legislation to the standards of the European Union, the attention of the legislator should be focused on the following features: reviewing the appropriateness of the application of the departmental subordination approach, ensuring the principle of expert competition, realizing the possibility of involving experts from different parties in the process, and reviewing the attitude to institute of private examination on the example of the countries of the European Union.

In 2022, a new stage in the relations between Kyiv and Brussels began – Ukraine received the status of a candidate for accession to the European Union, which materialized the prospects of our country joining the European Community. Therefore, Ukraine continues its path of improvement and adaptation of the legal space to European standards, which was started even during the time of the Partnership and Cooperation Agreement between Ukraine and the European Communities and their member states. The issue of integration in the field of forensic expert activity was on the agenda for the legislator. Adaptation to European standards in forensic expertise is also motivated by the existing level of international criminal crimes, the successful investigation of which requires comprehensive development and improvement of efficiency in forensic expertise.

Key words: forensic expert activity, forensic examination, expert, European Union, criminal proceedings, European standards.

Беручи до уваги Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», можна зробити висновок, що провідною ціллю зовнішньої політики України є інтеграція до Європейського Союзу (ЄС). Україна вживає заходів для забезпечення того, щоб її законодавство поступово було приведене у відповідність до законодавства ЄС. Тож задля забезпечення ефективної інтеграції у галузі судової експертизи, законодавцві в першу чергу необхідно застосовувати системний аналіз норм права країн ЄС, які стосуються судово-експертної діяльності. Детальний аналіз надав би змогу охопити як фундаментальні принципи, на яких ґрунтуються судово-експертна діяльність країн ЄС, так і численні особливості. Сучасні реалії боротьби зі злочинністю потребують підвищення ефективності судово-експертної діяльності, а саме: вдосконалення правового регулювання, розширення кола вирішуваних експертних задач, підвищення достовірності та обґрунтованості експертних висновків, удосконалення методології судово-експертних досліджень, розробки експертних методик відповідно до міжнародних стандартів, забезпечення належного міжнародного співробітництва судово-експертних установ та інших компетентних суб'єктів [12, с. 76]. Більш того ст. 24 Закон України «Про судову експертизу» (далі – Закон) передбачає можливість міжнародного наукового співробітництва, що надає право фахівцям встановлювати міжнародні наукові зв'язки з установами судових експертиз, криміналістики тощо інших держав, проводити спільні наукові конференції, симпозиуми, семінари, обмінюватися стажистами, науковою інформацією і друкованими виданнями та здійснювати спільні видання в галузі судової експертизи і криміналістики [1]. Безперечно, доцільним було б запровадити більш активну практику щодо співпраці між судово-експертними установами, шляхом укладання міждержавних угод зі співробітництва у сфері судової експертизи.

Загалом дослідженням актуальних проблем судово-експертної діяльності займалось багато вчених, у тому числі, приділивши особливу увагу питанням адаптації українського законодавства до європейських стандартів, до переліку таких науковців можна віднести: В. М. Шевчука, В. В. Білоуса, Н. І. Клименка, Є.Є. Демидову, О. О. Овсянникову, І. В. Борисенка, О. Ю. Булулукова, В. А. Журавля та ін..

Відповідно до положень ст. 1 Закону, судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [1].

Закон є нормативно-правовим актом, на основі якого Кабінет міністрів України (далі – КМУ) та Міністерство юстиції України прийняли низку нормативно-правових актів, які деталізують положення даного Закону. Постанови та розпорядження, які було затверджено КМУ: Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз [3]; Про затвердження Положення про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України та атестацію судових експертів [4], Деякі питання надання платних послуг науково-дослідними установами судових експертиз Міністерства юстиції [5]. Міністерством юстиції України було розроблено значну кількість нормативно-правових актів, які покликані регулювати питання судово-експертної діяльності: Порядок ведення державного Реєстру атестованих судових експертів [13], Про затвердження Змін до Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень [14].

У листопаді 2015 року був прийнятий наказ про затвердження Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України (далі – ЕС МВС), згідно якого установами ЕС МВС, які здійснюють судово-експертну

діяльність, є: Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України (далі – ДНДЕКЦ МВС); науково-дослідні експертно-криміналістичні центри МВС України (далі – НДЕКЦ МВС). До провідних завдань ЕС МВС було віднесено забезпечення органів досудового розслідування, судових органів, інших державних органів, а також юридичних і фізичних осіб незалежною, кваліфікованою та об'єктивною експертизою; проведення оцінки відповідності (випробування, сертифікації, інспектування) продукції, процесів і послуг; оцінки майна, майнових прав та здійснення професійної оціночної діяльності; огляду та експертного дослідження транспортних засобів і реєстраційних документів, що їх супроводжують; відстрілювання вогнепальної зброї та огляду її технічного стану та інших робіт у межах компетенції; ведення криміналістичного обліку, організація належного використання інформаційних фондів; організація та забезпечення відповідно до законодавства науково-дослідної діяльності, удосконалення її результатів [19]. Окрім того, наказом Служби безпеки України (далі – СБУ) Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень в системі СБУ, було визначено, що експертними підрозділами є: центр судових і спеціальних експертиз Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України (далі – ЦССТ ІСТЕ СБУ); відокремлені експертні підрозділи (зональні експертні сектори та експертні сектори) Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України у регіональних органах СБУ. ІСТЕ СБУ є державною спеціалізованою експертною установою, яка виконує функції експертної служби СБУ [22].

Наразі в Україні налічується понад 30 Міждержавних двосторонніх договорів у сфері надання взаємної допомоги у кримінальних справах. Даний факт надає нам можливість погодитися з думкою О. В. Матвеевського та Б. В. Бабіна, що національна судова експертиза не може бути виконана відокремлено від міжнародної спільноти. Її ефективне функціонування залежить від продуктивної співпраці зі світовим правозахисним середовищем. Діяльність судових експертів держав повинна відповідати як національним стандартам, так і міжнародним правовим та професійним нормам. Висновки, зроблені експертами однієї держави, повинні мати юридичну силу в судах інших країн [12, с. 75]. Так у частині 2 ст. 2 Закону передбачено, що якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачено законодавством України про судову експертизу, застосовуються правила міжнародного договору України [1]. Саме через те, що право є динамічною наукою та постійно вдосконалюється відповідно до сучасних тенденцій розвитку суспільства, у даному питанні неможливо оминати аспект міжнародних стандартів судової експертизи.

На жаль, у наш час, необхідність обміну досвідом між спеціалістами виникає ще й у зв'язку з тим, що існує суттєва кількість злочинів міжнародного характеру, при розслідуванні яких необхідно проводити судові експертизи багатьма спеціалістами в різних галузях судової експертизи. Зрозумілим є те, що говорячи про розслідування правопорушень на міжнародному рівні, регулювання лише нормами національного законодавства є неможливим. У таких випадках держави вдаються до застосування норм двосторонніх/багатосторонніх угод та міжнародних договорів. Як вже зазначалося, Україна є стороною у багатьох договорах та угодах про співробітництво в галузі правової допомоги з країнами різних частин світу, що значно полегшує роботу у розслідуванні міжнародних правопорушень.

У 1998 році Україна ратифікувала Європейську конвенцію про взаємну допомогу у кримінальних справах, 1959 р., у якій зазначено, що Уряди держав-членів, які

підписали дану Конвенцію, враховуючи, що метою Ради Європи (Україна є членом Ради Європи з 1995 року) є досягнення більшого єднання між її членами, переконані в тому, що прийняття спільних правил у галузі взаємної допомоги у кримінальних справах сприятиме досягненню цієї мети [6]. Ще одним прикладом у співпраці держав є Конвенція Організація Об'єднаних Націй (далі – Конвенція ООН) проти корупції, яка була прийнята у 2003 році резолюцією 58/4 Генеральної Асамблеї ООН (ратифікована Україною у 2006 році) [7]. Положення пункту b статті 1 визначають одну із основних цілей даної Конвенції ООН, а саме заохочення, сприяння та підтримка міжнародного співробітництва й технічної допомоги в запобіганні корупції та в боротьбі з нею, зокрема повернення активів. Підписання цієї Конвенції зобов'язало держав, надавати одна одній найширшу взаємну правову допомогу в розслідуванні, кримінальному переслідуванні та судовому розгляді у зв'язку зі злочинами, визначеними ООН [7]. Конвенцією врегульовано питання співробітництва у сфері кримінального судочинства, керуючись цими положеннями, суд, прокурор, слідчий при необхідності провадження на території іноземної держави судової експертизи чи інших процесуальних дій, передбачених кримінальним процесуальним законодавством, вносять запит про їх здійснення компетентним органом або посадовою особою іноземної держави відповідно до міжнародного договору, угоди або на основі принципу взаємності [7].

Дані угоди, у свою чергу, регулюють питання правовідносин у сфері судово-експертної діяльності, а також встановлюють порядок виклику експертів за кордон, надають гарантії захисту експертів, право на відшкодування експерту витрат на проїзд і перебування, право на оплату виконаної роботи тощо [8, с. 4]. Так, наприклад, відповідно до ст. 9 Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах, 1959 року виплата коштів, включаючи добові, та відшкодування дорожніх витрат свідку або експерту здійснюються запитуючою Стороною і розраховуються від місця їхнього помешкання за тарифами, які, принаймні, дорівнюють тарифам, передбаченим в шкалах виплат та правилах, чинних в країні, де має відбутися допит [6]. Положення ст. 8 цієї угоди гарантують те, що у разі, якщо свідок або експерт, який не з'явиться до суду згідно з повісткою, про вручення якої було порушене прохання, не може, навіть якщо ця повістка містить попередження про покарання, підлягати ніякому покаранню або запобіжному заходу, якщо він в подальшому добровільно з'явиться на території запитуючої Сторони і буде знову належним чином викликаний до суду [6].

Незважаючи на наявність цілої низки міжнародних договорів України у сфері надання взаємної допомоги у кримінальних справах, на жаль, за даними World Population Review, Україна в 2022 році посіла 57 місце (зі 136) в списку країн з найвищим рівнем злочинності [15, с. 634]. Згідно з даними Офісу генерального прокурора, в 2022 році кількість злочинів в Україні зросла на 8,8% [16, с. 79]. За об'єктивним даними, серед вторинних причин «розквіту» злочинності в Україні є низька ефективність її розкриття, яка пов'язана з недостатнім використанням у кримінальному процесі результатів судових експертиз, неналежною оцінкою висновків експертів, процесуальними та організаційними проблемами призначення і проведення експертиз тощо. Зважаючи на зазначене, актуальним є науковий пошук дієвих шляхів вирішення проблем організації судово-експертної діяльності в Україні [15, с. 635].

Тож, на нашу думку, при розробці сучасного підходу вдосконалення судово-експертної діяльності, особливу увагу варто звертати на пошук іноземних партнерів, форм і основ для міжнародного співробітництва, організацію співробітництва із закордонними партнерами та облік і звітність з цього виду діяльності. Важливим є застосування й матеріальних норм права на практиці.

Так, наприклад, досліджуючи досвід співробітництва України з іншими державами в галузі судової експертизи та залучення фахівців з інших держав для спільного проведення судових експертиз, доцільно звернути увагу на норми ст. 23 Закону, у якій зазначається те, що керівники державних спеціалізованих установ, що проводять судові експертизи, у необхідних випадках мають право за згодою органу або особи, що призначили судову експертизу, включати до складу експертних комісій провідних фахівців інших держав. Такі спільні експертні комісії здійснюють судові експертизи за нормами процесуального законодавства України [1].

Беручи до уваги аналіз, який було виконано О. В. Красноборовим, вважаємо за доцільне, погодитись із висновками вченого, що не зважаючи на наявну можливість залучення іноземних експертів до виконання судової експертизи, виходячи з аналізу чинних норм КПК України, Закону, Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, а також інших нормативно-правових актів з питань судово-експертної діяльності можна зробити висновок про те, що іноземні експерти наразі не можуть самостійно проводити криміналістичні експертизи [17, с. 522]. Окрім цього, ініціатива про залучення іноземних фахівців для спільного проведення судових експертиз походить від керівників державних спеціалізованих установ, а органи чи особи, які призначили ці експертизи, лише надають на це згоду. Отже, потерпілі та їх представники фактично позбавлені можливості впливати на залучення конкретного провідного іноземного фахівця до проведення відповідного дослідження [17, с. 523].

Є слушною думкою Г. К. Авдєєвої з приводу того, що для вирішення даної проблеми слід розробити комплекс норм, що забезпечуватимуть можливість всім учасникам кримінального процесу ініціювати проведення альтернативних криміналістичних судових експертиз, норм, що дозволятимуть легалізувати в кримінальному судочинстві результати позасудових експертиз, проведених приватними експертами на договірних засадах за замовленням сторін [11, с. 637].

Говорячи про здійснення обміну практикою між фахівцями, неможливо оминати увагою інформаційну вебсторінку Europol Platform for Experts (EPE). Експертна інформаційна база Агенства Європейського союзу зі співробітництва правоохоронних органів – Європол (EPE) – це безпечна спільна веб-платформа для фахівців у різних сферах правоохоронної діяльності. EPE надає можливість експертам різних країн обмінюватися власним досвідом, документацією, вивчати інновації та досліджувати неособисті дані про злочини. Таким чином експерти різних країн мають можливість взаємодіяти та співпрацювати один з одним через віртуальні спільноти. EPE розміщує широкий спектр онлайн-спільнот експертів, присвячених певним сферам правоохоронної діяльності. Ці експерти отримали широкий спектр ноу-хау, досвіду та інформації, що дозволило їм створити середовище, яке сприяє та підтримує онлайн-співпрацю. Жодні персональні дані чи секретна інформація не обмінюються та не зберігаються в системі EPE. Статистичні дані демонструють, що вже понад 18000 членів із більш ніж 100 країн мають можливість обмінюватися дорогоцінним досвідом, вивчати передові технології та підвищувати власну ефективність у віртуальних спільнотах Експертної інформаційної бази Європол [9].

Відповідно до положень частин 2 та 3 ст. 10 Закону судовими експертами державних спеціалізованих установ можуть бути фахівці, які мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності. До проведення судових експертиз (обстежень і досліджень), крім тих,

що проводяться виключно державними спеціалізованими установами, можуть залучатися також судові експерти, які не є працівниками цих установ, за умови, що вони мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку в державних спеціалізованих установах Міністерства юстиції України, атестовані та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності у порядку, передбаченому цим Законом [1].

Відповідно до ч. 2 ст. 84 Кримінально процесуального кодексу України (КПК України) процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів [20]. Тож можна зробити висновок, що у реалізації справедливого правосуддя та винесенні обґрунтованих рішень судова експертиза відіграє провідну роль. Тому діяльність експертів як незацікавленої особи є особливо важливою у забезпеченні незалежного правосуддя. Відповідно до положень ч. 2 ст. 69 КПК не можуть бути експертами особи, які перебувають у службовій або іншій залежності від сторін кримінального провадження або потерпілого, тож у цьому аспекті постає питання незацікавленості особи, яка виконує судову експертизу [20]. Розглядаючи дане питання, не можливо оминути увагою заяву директора Національного антикорупційного бюро України (далі – НАБУ) – Семена Кривоноса, який наголосив на необхідності створення експертної установи при НАБУ задля прискорення досудових розслідувань, здобуття якісних доказів та мінімізації ризиків необґрунтованого втручання в діяльність НАБУ та Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (далі – САП). Особливу увагу Семен Кривонос звернув на те, що велика кількість часу витрачається лише на очікування висновку експерта, зазначивши, зокрема, що: «це пов'язано не тільки з якимись негативними чинниками, перешкоджання в діяльності бюро, це пов'язано із завантаженням цих експертних установ, тому що до них звертаються всі правоохоронні органи. Ми витрачаємо час іноді на просто зрозуміти, скільки збитків завдано при закупівлі того чи іншого виду озброєння чи харчування. Тому ми неодноразово комунікуємо і продовжуємо комунікувати про необхідність створення експертної установи при НАБУ з метою здобуття якісних доказів, пришвидшення досудового розслідування, мінімізації ризиків необґрунтованого втручання в діяльність НАБУ та САП» – зауважив директор НАБУ [21]. Знання та практичні навички спеціалістів є важливим елементом в ефективному судочинстві, тому виникає нагальна потреба у висококваліфікованих та атестованих спеціалістах. Відповідно до ст. 9 Закону України «Про судову експертизу» атестовані відповідно до цього Закону судові експерти включаються до державного Реєстру атестованих судових експертів, ведення якого покладається на Міністерство юстиції України. Державний реєстр атестованих судових експертів – є електронною базою даних, яка ведеться та контролюється Міністерством Юстиції України з метою створення інформаційного фонду про осіб, які відповідно до Закону, отримали кваліфікацію судового експерта [1].

У більшості країн ЄС важливість професійної підготовки експерта, наявність у нього необхідних знань та досвіду, є ключовими чинниками при оцінці його кваліфікації. Досить часто в ЄС питання щодо можливості набути статусу судового експерта певною особою належить до компетенції суду. «Відомча підпорядкованість» судових експертів у країнах-членах ЄС не має вирішального значення при їх обранні для проведення судової експертизи [11, с. 635]. За результатами аналізу законодавства країн ЄС можна зазначити, що у світі послідовно реалізуються принципи забезпечення незалежності експерта, орієнтації не на відомчу належність експерта, а на наявність у нього спеціальних знань, необхідних для вирішення завдань правосуддя, забезпечення принципу

змагальності експертів, залучених різними сторонами процесу, та інші принципи, які мають вирішальне значення для забезпечення судочинства дійсно незалежною, об'єктивною та кваліфікованою експертизою. При цьому наявність інституту приватної експертизи в країнах ЄС є не лише однією з гарантій забезпечення законних прав і свобод громадян та інтересів суспільства, але й дозволяє суттєво зменшити бюджетні витрати на утримання державних спеціалізованих експертних установ. Одним з важливих елементів успішної інтеграції України до ЄС є досягнення певного рівня узгодженості норм законодавства нашої країни з правовими нормами ЄС щодо використання спеціальних знань у судочинстві [11, с. 635].

Практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ, Суд), юрисдикція якого охоплює всі держави-члени Ради Європи, є важливим джерелом для встановлення уніфікованих підходів до нормативно-правового регулювання судової експертизи. Згідно зі ст. 42 Регламенту ЄСПЛ, суд може вислухати будь-яку особу як експерта або запросити незалежних фахівців. У Нідерландах саме поліція ініціює звернення до судових експертів державних експертних установ, які вже провадять дослідження щодо запиту. Окрім того, Закон №36 від 20 квітня 1967 року Чехії «Про експертів та перекладачів» регулює судово-експертну діяльність. Кожен обласний суд веде списки експертів та надає їх Міністерству Юстиції, обласній прокуратурі, поліції Чеської республіки, обласній та районним прокуратурам. Міністерство Юстиції формує Централізований список експертів, який об'єднує у собі списки обласних судів, у яких експертів розподіляють за спеціальностями, цим списком керуються і при створенні обласних списків експертів. Однак державний орган Чеської республіки може призначити експертом й особу, яка не внесена до списку. Також в Чеській республіці існують організації, якими є як державні так і недержавні установи, що на професійній основі здійснюють експертну діяльність. Формуванням та корегуванням списків судово-експертних установ також займається Міністерство Юстиції. На прохання держави вищі навчальні заклади, наукові інститути та зазначені організації мають право здійснювати експертне дослідження та складати висновки судової експертизи [11, с. 635]. Експертом у Фінляндії та Швеції є особа, що проводить судову експертизу, має для цього спеціальні знання та навички, відповідну вищу освіту. Системи експертних установ Фінляндії та Швеції складаються з державних і приватних лабораторій, які здійснюють проведення судової експертизи; освітніх установ, які здійснюють підготовку фахівців у галузі судової експертизи. Особливістю підготовки експертних кадрів у Фінляндії та Швеції є те, що після закінчення навчання у вищому навчальному закладі експерт отримує диплом магістра та сертифікат, на підставі якого він має право проводити судову експертизу як в державних органах, так і в приватній практиці. Процесуальне законодавство Фінляндії та Швеції надає судовому експертові статус свідка і не містить терміну «спеціаліст». Розподіл посад експерта і фахівця у Державних лабораторіях Фінляндії здійснюється за науковим ступенем: експерт має ступінь магістра, а фахівець – ступінь бакалавра, що підтверджується відповідними дипломами про вищу освіту [11, с. 636].

Наразі в Україні виключне право на стажування (навчання), атестацію судового експерта та видачу йому Свідоцтва на право проведення судових експертиз належить експертно-кваліфікаційним комісіям державних спеціалізованих експертних установ, які не мають ліцензії на надання освітніх послуг та серед яких лише близько трьох відсотків співробітників мають наукові ступені. У вищих навчальних закладах України, в яких ліцензовано діяльність з підготовки магістрів за спеціальністю «Судова експертиза», 95 відсотків викладачів та лекторів мають наукові ступені і вчені звання. Однак, такі заклади вищої

освіти не мають права проводити сертифікацію судових експертів та видавати їм Свідоцтва на право проведення судових експертиз (на відміну від державних спеціалізованих експертних установ, які не мають ліцензії на надання освітніх послуг) [11, с. 637]. Враховуючи, наведену статистику та наявну проблему щодо довгострокового очікування висновків експертів, стає зрозумілим, що надання закладам освіти права на проведення судових експертиз – значно б покращило організацію судово-експертної діяльності, вирішило б проблему кадрового забезпечення, а для самих експертів слугувало б можливістю задля реалізації та удосконалення своїх професійних навичок.

Міжнародне співробітництво у галузі судової експертизи ЄС вражає своїми масштабами та швидкістю розвитку. Європейська мережа судово-експертних установ (ENFSI) започаткувала своє існування у 1995 року. ENFSI – є найбільшою об'єднаною організацією судово-експертних установ у світі, яка одержала міжнародне визнання. Метою The European Network of Forensic Science Institutes в її Конституції проголошено – займати передові позиції у світі для надання гарантії якості розвитку та провадження судової експертизи по всій Європі. Основним принципом діяльності ENFSI є постійний розвиток якості послуг з проведення судової експертизи на всіх етапах судочинства.

На даний момент до ENFSI входять чотири судово-експертні організації нашої держави – Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України, Київський науково-дослідний інститут судових експертиз, Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса та Інститут спецтехніки та судових експертиз СБУ. На момент 2015 року до ENFSI входила лише одна – Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України, який з 2002 р. щорічно підтверджує міжнародний сертифікат якості судових експертиз [18, с. 130]. Україна проводить активну політику інтеграції в міжнародні та європейські структури зі стандартизації. 1 січня 1993 р. державу було прийнято в члени міжнародної організації International Organization for Standardization (ISO), а 14 лютого 1993 р. – в члени Міжнародної електротехнічної комісії (IEC). Це дає Україні право нарівні з іншими країнами світу брати участь у діяльності більше ніж 1000 міжнародних робочих органів, технічних комітетів стандартизації й використовувати у своїй роботі

понад 12000 міжнародних стандартів. Перевагами акредитації судово-експертної установи за ДСТУ ISO/IEC 17025:2006 слід визначити такі: установлення загальних вимог із демонстрації компетенції лабораторії для виконання конкретних випробувань або калібрувань; сприяння в розробленні та реалізації системи якості лабораторії; міжнародне визнання результатів експертних вимірювань; підвищення мотивації персоналу установи; скорочення технічних бар'єрів тощо [10, с. 131–132].

Висновки. Отже, виходячи з вищезазначеного, можна зробити висновок, що однією з ключових складових успішної інтеграції України до ЄС є досягнення достатнього рівня гармонізації законодавства України з правовими нормами ЄС у сфері використання спеціальних знань у судочинстві. Безперечно, регулювання питання судово-експертної діяльності має деякі відмінності серед країн, але наразі Європа наближається до максимальної гармонізації правових систем усіх країн, фундаментом якої є загальноприйняті цінності Союзу. Набуття Україною статусу кандидата важливий, але не завершальний етап євроінтеграції, тому стандартизація судово-експертної діяльності є однією з важливих ланок у питанні адаптації чинного законодавства. Головним завданням як спеціалістів країн ЄС, так і України є виконання експертного висновку, який буде ґрунтується на спеціальних знаннях фахівця, наукових засадах та сучасних технологіях. Судово-експертний висновок є одним із головних етапів на шляху до реалізації справедливого судочинства. Тому діяльність експертів як незацікавленої особи є особливо важливою у забезпеченні незалежного правосуддя. Обмін досвідом між висококваліфікованими спеціалістами та налагодження міжнародного співробітництва є нагальною потребою задля здійснення правосуддя та підвищення ефективності забезпечення національної і міжнародної безпеки. Створення інституту приватної експертизи в Україні, задало б абсолютно новий вектор для розвитку судово-експертної діяльності, надало б спеціалістам розширення простору для розвитку та удосконалення професійних навичок. Безперечно, даний механізм надав би змогу державі суттєво зменшити бюджетні витрати на утримання державних спеціалізованих установ та пом'якшити принцип «відомчої підпорядкованості», що в майбутньому сприяло б розвитку міжнародної співпраці та вплинуло на успішну адаптацію українського законодавства до стандартів Європейського Союзу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 р. 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (Дата звернення: 23.04.2024).
2. Експертизи у судовій практиці: науково-практичний посібник для суддів, прокурорів, слідчих, адвокатів / за заг. ред. В.Г. Гончаренка. К.: Юрінком Інтер. 2005. 387 с.
3. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз: Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. з0705-98. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (Дата звернення: 23.04.2024).
4. Про затвердження Положення про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України та атестацію судових експертів: Наказ Міністерства юстиції України від 03.03.2015 р. з0249-15. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0249-15#Text> (Дата звернення: 23.04.2024).
5. Деякі питання надання платних послуг науково-дослідними установами судових експертиз Міністерства юстиції: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.07.2011 р. 804-2011-п. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/804-2011-%D0%BF#Text> (Дата звернення: 23.04.2024).
6. Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах від 09.06.1998 р. 995_036. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_036#Text (Дата звернення: 25.04.2024).
7. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 01.01.2010 р. 995_c16. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text (Дата звернення: 25.04.2024).
8. Гончаренко В.Г., Демський Е.Ф., Джужа О.М., Кондратьєв Я.Ю. та ін. Бюлетень законодавства і юридичної практики України. Експертизи в Україні. під ред. Ковальського В.С. 2002. № 6. К.: Юрінком Інтер. 448 с.
9. Europol platform for experts (EPE). URL: <https://www.europol.europa.eu/> (Дата звернення: 25.04.2024).
10. Гаспарян С.Г. Напрями застосування в Україні зарубіжного досвіду кадрового забезпечення судово-експертних установ. Архів кримінології та судових наук. 2020. № 1. С. 129–138.
11. Авдеева Г. К. Проблеми гармонізації законодавства України у галузі судової експертизи із законодавством країн Європейського Союзу. Правова доктрина – основа формування правової системи держави : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю НАПрН України та обговоренню п'ятитом. моногр. "Правова доктрина України", Харків, 20–21 листоп. 2013 р. / Нац. акад. прав. наук України. – Харків, 2013. – С. 634–637.

12. Матвеевський О. В., Бабін Б. В. Міжнародно-правові стандарти судової експертизи та їх національна реалізація. 2018. № 1. С. 73–79. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v1-4_2018/16.pdf (Дата звернення: 08.05.2024).
13. Про затвердження Порядку ведення державного Реєстру атестованих судових експертів: Наказ Міністерства юстиції від 29.03.2012 р. 492/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0484-12#Text> (Дата звернення: 08.05.2024).
14. Про затвердження Змін до Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень: Наказ Міністерства юстиції України від 12.10.2023 № 3604/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1789-23#Text> (Дата звернення: 08.05.2024).
15. Лоза Т.В. Проблеми організації судово-експертної діяльності в Україні та шляхи їх вирішення. Управління сучасним містом. 2023. № 3–4/7–12. С. 633–641. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/294910/287725> (Дата звернення: 08.05.2024).
16. Дуднік В. В. Проблеми та перспективи розвитку судових експертиз під час воєнного стану. Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції. 2023 р. С. 79–80. URL: <http://ndekc.lviv.ua/pdf/a05122023.pdf> (Дата звернення: 09.05.2024).
17. Красноборов О.В. Залучення іноземних Експертів (Спеціалістів) для проведення судових експертиз (досліджень) з метою ідентифікації особи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 6. С. 521–524. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2023/121.pdf (Дата звернення: 09.05.2024).
18. Клименко Н.І., Купрієвич О.А., Міжнародне співробітництво судово-експертних установ. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 4. С. 130–133.
19. Про затвердження Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 03.11.2015 р. № 1343. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1390-15#Text> (Дата звернення: 15.05.2024).
20. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (Дата звернення: 23.04.2024).
21. Башинський Павло. Національне антикорупційне бюро України. Українські Національні Новини. УНН. 21.02.2024 р. URL: <https://unn.ua/news/dyrektor-nabu-naholosyv-na-neobkhidnosti-stvorennia-ekspertnoi-ustanovy-pry-biuro-dlia-pryshvydshennia-dosudovykh-rozsliduvan> (Дата звернення: 16.04.2024).
22. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень в системі Служби безпеки України: Наказ Служби безпеки України від 29.05.2015 р. № 371. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0738-15#Text> (Дата звернення: 16.04.2024).